

BÁTHORY ISTVÁN LENGYEL KIRÁLY HADI REND-
TARTÁSA A LENGYEL SEREGBEN SZOLGÁLÓ
MAGYAR HUSZÁROK SZÁMÁRA. ¹⁾

(1576—1586.)

Hadi szertartások, melyekhez kelljen mindeneknek magát tartani, kik az ü felsége szolgálatjára jöttek, mind hadnagyoknak, mind egyéb rendbelieknek etc. etc.

István, istennek kegyelmességéből Lengyelországnak királya, nagyhercege Litvaniának, Russiának, Prussiának, Masoviának, Somogitiának, Livoniának etc. Erdéll országnak fejedelme etc.

Minden ember, valaki az mi hadunkban vagyon fizetett vagy fizetetlen, akármi nemzet és rendbeli legyen, tartozik ez ide alá

¹⁾ Somlyai *Báthory István* (szül. 1522.) előbb I. Ferdinánd király, majd Izabella királyné szolgálatában állott s 1571-ben Erdély fejedelmévé, majd III. Henriknek Lengyelországból való távozása után 1575-ben lengyel királyllyá választatott s mint ilyen 1576-ban Krakóban meg is koronáztatott.

Báthory István uralkodása alatt visszatértek Lengyelország dicsőségének szép napjai. Lengyelország már 1562 óta harcban állott IV. Iván orosz czárral s a háború eredménye a lengyelekre nem volt kedvező, minek főoka az volt, hogy Lengyelország megfelelő, rendezett és fegyelmezett hadsereggel s ügyes vezérekkel nem rendelkezett. Báthory István újjászervezte a lengyel hadsereget, kiegészítette azt számos magyar, német és más idegen csapatokkal, személyében pedig a lengyel hadseregnek kitűnő vezért adott, ki az orosz háborút több évi sikeres küzdelem után dicsőségesen befejezte.

Báthory szervezési tehetségéről tanúskodnak: 1. A lengyel huszárság (huszarze) szervezése, mely a lengyel lovasság legkittünőbb részévé vált; 2. a lengyel gyalogság megteremtése, mely ezentúl a lengyel hadsereg

megírt hadi szertartásokhoz és törvényekhez tartani magát, miért-hogy senkinek nem azért kellett ide júni, hogy az jó szertartásnak akadályja legyen, hanem hogy az mi közönséges hasznunknak szolgáljon.

Azért holott minden jóknak és gyözödelmeknek csak egyedül az mennyei isten oka és kegyelmes szerzője, szükség minden kapitányoknak, hadnagyoknak gyakorta inteni alattok valókat az isteni félelemre, tiszteletre, imátságra és igaz lelki ismeretnek megtartására, hogy ű szent felsége minden tanácsinkat igazgassa, igyekezetünket segítse és minden előttünk való dolgainkat jó szerencsével megáldja.

Az úton minden sereg, az mint elrendeltetett, az ű rendiben járjon, és senki egyéb seregéből másikban ne járjon, senki az menésben való rendet meg ne háborítsa, hanem mind elől utól csak úgy járjon, az mint elrendelik, kinek kinek terhe, serege után járjon.

Azért megjelentse minden ember szekérének számát, mind posztós szekérnek s mind pengig koleszának. Kufárok, bor és serárosok ha mellik seregében akarnak menni, azelőtt megjelentsék, hogy helt adhassanak nekik, ne akadozzanak imitt amott.

Hogy pengig az úton való rend inkább megtartassék, minden

főerejét tette; 3. a tatár lovas csapatok szervezése, melyek száma Báthory idejében néha 30,000 főre is rúgott.

A magyar csapatokat és pedig úgy a gyalog hajdúkat, mint a huszárokat Báthory testvére, Kristóf, közvetítésével nagyobbára Erdélyből szerezte.

Báthory István nemcsak saját lengyel hadseregében honosította meg a fegyelmet és a szigorú rendtartást, de megkövetelte azt az ideiglenesen vagy állandóan szolgálatába állott idegen csapatoktól is.

Az itt közlött okmány fényesen tanuskodik ebbeli törekvéseiről s egyszersmind — mivel Báthory minden csapat nemzeti szokásait s régi hagyományait tiszteletben tartotta — érdekes emlék a XVI. századbeli magyar hadügy állapotáról; emeli az okirat értékét, hogy azt Báthory magyar lovassága számára *magyar nyelven* adta ki.

E folyóirat ez évi I. füzetében közöltük Bocskay István 1606-ban kiadott Statutumát; Báthory hadi rendtartása, melynek keletkezési idejét körülbelől 1579—1581-re tehetjük, a mikor tudniillik legtöbb magyar szolgált Báthory seregében, még egy negyed századdal régibb, s így érdekessége s katonai értéke annál nagyobb.

Szerk.

seregből két két rott mesterre kell ez dolgot bízni. Ha ki az menésben mód nélkül szekerét más seregben elegyíti és az menésnek rendit megbántja: efféle embert szabad leszen nemcsak a sereg hadnagynak, de az rend őrző rott mesternek is megbüntetni, vagy verni akarja, vagy szekerét akarja elrontani.

Az mi magunk szekerinknek, álgyuinknak és egyéb terheknek úton való rendit senki el ne szakaszsa és meg ne tartóztassa, mert az megbüntetésre szabadsága leszen annak, az ki mi szekerink előtt leszen.

Ha valamell seregben való, kinek szekere eltörendik, ki kell vetni az útból, hogy az utánna valóknak akadályja ne legyen; de mihelt úgy megcsinálják, hogy elmehet, akármellik seregnek szekere rendiben bevegység az rott mesterek, kik az útra vigyáznak. Ha valami szekér vagy kolesza vagy sárban, vagy egyéb helyen megakad, mindjárt kiemeljék, valakiknek az rott mesterek parancsolják.

Minden sereg az ő neki rendeltetett helyen szálljon, lovát azon helyen tartsa és ló élést onnan szerezen, senki más ember helyét el ne foglalja, főképpen pedig az mi magunk szálló helyére senki szállani ne merjen.

Senki az strázsán kívül zsákmányra ne menjen még az úton is; valaki külömben cselekedik, megfogja az strázsza mester, kinek hogyha valaki ellene állana, úgy kell véle cselekedni, mint ide alá meg vagyon írva.

Az poroszló mesternek is, kit profosznak hinak, hatalma leszen mindent megfogni mind táborban, mind tábor kívül, akármi nemzet és rendbeli legyen. Négy ember választatik pedig: egyik lengyel, másik littva, harmadik magyar, negyedik német, hogy minden dolgok könnyebben eligazultassanak.

Ezek mindenkor jelen lesznek és az kiket az profosz valami vétékért megfog, ezekhez viszik és ezek itileti szerént igazittatik el dolga. Ha ki pedig az négy embertől az mi fő generalisunkra veszi (*így*) dolgát, az is megengedtetik.

Nem is nyulnak ezek afféle dologhoz, ki az vitézlő szertartás ellen történik, hanem affélét az fő generalisra hagynak; minden, akármiféle dolgok az régi szokás szerént azok által végeztetnek el, kikre az generalis bizta.

Valaki kezét veti vagy az profoszra vagy annak szolgáljára, minden kegyelem nélkül fejével éri meg; az ki pedig boszszú be-széddel illeti, kerekre tétetik.

Az kozákok, kik szabad akaratjuk szerint az ellenség földére mennek, mindenféle imide amoda ne búdosanak, de minnyájan egybe gyűljenek és az kit előttök hagynak, annak birtoka alatt legyenek, kinek híre és akaratja nélkül ha valamellik széllel búdo-sik, fejével éri meg; szabad is azt akárkinek is az mi hadunkból megfogni és az generalishoz vinni.

Az kozák rott mesternek sem szabad sem szolgávu! meg-fogadni, sem társaságokban venni az mi seregünk! szökött embert; ha ki befogadandja, az tanács itéleti szerint megbüntetik, az szökött szolgának pedig feje esik el.

Senki az mi seregünk! sohova, de főképpen zsákmányra az strázsán túl és generalis híre nélkül ne bocsásson. Az ki az strázsát meghaladja, megfogják az strázsza állók és az generalis igen megbünteti. Ha pedig az strázsza ellen állana és meg nem hagy! magát fogni, ha megöli, az strázsza vére is elvesz; ha pedig elszalad is az strázsza előtt, valahol kézben akad, fejével éri meg. Az rott mester, kire az strázsát bízzák, ha gondviseletlen leszen, igen meg-büntetik. Mikor pedig az ellenség földére kell küldeni, mód ada-tik abban, mint lehessen bátorsággal.

Semmiféle vetemint senki lovával, barmával ne tapod-tasson, hanem az mennyire szüksége vagyon, kaszáljon és aras-son benne.

Senki házat, falut, templomot ne égessen, parasztságot, muszka gyermeket, papot, asszonyállatot meg ne öljön, se rabbá ne tegyen.

Senki se fő legény, se hadnagy, se kufár semmiféle barmot, kit az ellenség földén találtak, haza ne hajtasson, hanem az tábor-ban tartsa és ott adja el, hogy az élés ezféle dolog miatt meg ne szüküljön.

Senki hirt az mi hadunkban ne hordozzon, mert kerekre tetetik. Ha ki pedig oll hirt értend, hadnagyának titkon jelentse meg, ki nekünk adja értenünk. Azonképpen ha valaki maga eszé-tül valami haszonra való dolgot ismer, csak hadnagyának jelentse meg, mert nem szabad egy közönséges legénnek is egymás között

hadi dolgokról tanácskozni és tractálni, mert azféle tractálás gonosz példát és engedetlenséget szokott szerezni.

Senki az táborban szállásban más ember helyét se sátorával, se lovaival el ne foglalja, hanem minden az új szekere előtt való helylyel megelégedjék. Senki az táborban szekerét az rendből ki ne mozdítsa, akármi szükségére is, mert nagy büntetése leszen.

Minden rott mesternek jelen kell lenni az úton s mind mikor készülőt fúnak.

Senki háborúságot, öszve való suttogást ne indítson feje veszése alatt; ki hogy inkább eltávoztassék, valaki vagy generalis eleiben vagy attúl rendeltetett bírák eleiben idéztetik, két vagy három barátjával, többel oda ne menjen; ezt minden egyéb dolgokban is meg kell az vitélő nép között tartani.

Azért ha valakinek valami dolga mi velünk vagyon, minden zene bona nélkül hadnagya által tegye hírré az fő generalisnak, ki nekünk tudunkra adja. Valaki azoknak ellene áll, ellenek szól és ellenek tusakodik, kikre az generalis vagy közönséges dologban áll (*igy*) tractálását vagy éjjeli őrzést és strázsát bizta, fejével éri meg.

Semmiféle ember hadi dologban semmit ne késértsen, se indítson az fő generalis végezése és parancsolatja nélkül, tisztessége veszése alatt.

Senki semmiféle élést az táboron kívül ne vigyen, kufárnak és egyéb élés hordónak eleiben ne menjen, hanem az táborban illendő áron vegyék az ki mit akar venni.

Ha valaki valami versengést indít és öszveveszést, az generalis akarátja szerént büntettetik meg. Valaki vért teszen, fejével éri meg.

Ha csak kardot kap, vagy csak kardhoz futamik is, hogy valakinek ártson vele, fél kezével éri meg. Ha két ember egyben vesz és egymással vinni kezd, feje veszése alatt senki meg ne segítse egyiket is. Ha ki valakit bajra kihí, igen megbüntetik.

Minden búdosó és vándorló és tisztátalan személl az mi hadunkból távol legyen, afféle asszonyállatoktól még, valakik férjekkel egyetemben élést hordanának és tisztán élnek; valakit penig tisztátalan személylyel kapnak, mindkettő fejével éri meg.

Valaki rabot fog, mindjárt hírré tegye az generalisnak és valamit az hagy, azt mívelje vele, mert igen szükség tudni az generalisnak, kik és micsoda rabok vannak az hadban. Viszont, kit isten eltávoztasson, ha valakinek innét vagy szolgáját vagy társát az ellenség elfogja, mindjárt megjelentse az generalisnak.

Kémségnek eltávoztatásáért senki idegen és ismeretlen embert nála ne tartson, hozzá se fogadjon az generalis híre nélkül; az ki különben cselekedik, nagy büntetése lészen.

Senki lovát, kire hó pénzt veszen, se szekérben ne fogja, se költsön másnak ne adja, se új maga szükségére másuva ne adja.

Senki egy éjnél tovább lelt marhát magánál ne tartson, hanem az generalistól rendeltetett emberhez vigye, és az tábor közepin való oszlophoz tétessék, hogy minden hamarébb megtaláljon elveszett marhájára. Az ki ezt nem míveli, orv gyanánt büntetetik.

Az jelt minden ember értse minden nap, mert ha valaki nem tudja és éjjel megkapják, kerékre kötöztetik. Azért mikor az trombitás jelt fú, minden megértse.

Az jel után senki ne zajogjon, puskával ne löjjön, korszomán ne igyék és ne hujagasson, mert nagy büntetése lészen. Az úton is akár vadat, akármit lásson, senki meg ne sivalkodjék nagy büntetés alatt.

Valamíg személl szerént mi magunk az hadban leszünk, senki meg ne térhessen; sőt ha mi magunk valami okért az sereget itt hagyván el kelletnék mennünk is, tartozik minden hogy itt maradjon. Ha kinek penig oll nagy és fő gondja vagyon vagy peri, kiben kételen volna jelen lenni, efféle szükségnek méltó helyt adni, hogy bizonyos ideig távol lehessen az hadból, csak oll embert hagyjon képében, ki hadi dologban forgott legyen.

Senki se úton, se táborban lovát, kire fizetést veszen, főre ne bocsássa, hanem az óránként történhető szerencseért mindenkor mellette tartsa.

Sem táborban, sem tábor kívül akkor nem szabad senkinek doboltatni és trombitáltatni, hanem egyedül csak az generalisnak, avagy azoknak, kiknek az generalisok engedik meg valami bizonyos szükségére; az úton penig szabad ez minden hadnagynak.

Mihelt éjjen az generalisnak megütik az dobot, minden rott mesterek, kik betegek nem lesznek, mindjárt az generalishoz siesenek, hogy megertsék, mihez kell magokat tartaniok és mit adjanak értésére az társaságnak. Ez pedig legakkor szükségesb, mikor valami dolog esik, kire hamar gondot kell viselni.

Az tábor indulásakor senki galibáját és istállóját meg ne gyujtsa, meg ne égesse.

Minden hadnagynak kérdetlen, az ő maga embersége és hűsége alatt, mustra nélkül is meg kell mondani, ha valami hiza vagy az seregnek és ki mennyi hijával vagy.

Más ember szolgáját generalis híre nélkül meg ne fogadja; nem is szabad senkinek egyik seregből másban állani.

Korcsomárosok hó pénzt fel ne vegyenek, hanem megelegedjenek kereskedésekkel; szállások se legyen az táborban, hanem kívül, a hol nekik helt mutatnak.

Senki fegyverét és ruháját másnak ne adja, se kölcsön más-tól ne vegyen. Ha ki lopott marhát adna tartani, senki be ne fogadja. Az korcsomárosok se vegyenek zálagban se fegyvert, se ruhát.

Az ki ezek kívül cselekedik, akasztófa leszen helye. Azonképpen valaki fegyverét vagy ruháját játékra veti, mind az ki nyeri, mind az ki veszti, akasztással büntetetik meg.

Az jel után az korcsomáros senkinek semmit ne adjon és az tábortól senkit nála hálni ne hagyjon, tüzet minden megoldsa. Ha ki pedig korcsomárost erővel késziritené (*így*), hogy vagy bort vagy sert adna az jel után és egyéb erőszakot mívelne, szintén olyan büntetése léssen, mintha az táborban mívelte volna.

Szökött szolgát az táborból az kufárok és korcsomárosok el ne vigyenek és semmivel az szökéshez ne segítsenek, mert fejjel érik meg.

Tehénbélt és egyéb rútságot táborban és az táborhoz közel senki el ne vessen; vagy messze vigye, vagy másfél singnire elássa.

Azonképpen megholt lovat s mind egyéb dögöt az táborból oda vigyenek, ahol affélének helt mutatnak. Az ki ezt nem míveli, úgy bünteti az generalis, az mint akarja.

Valaki gonosz életben foglalja magát és mást megbotránkoz-

tat, az generalis büntetése szerént megbüntessék. Az is, valakī tisztit elhagyván, részegségnek adja magát.

Minden gyalognak az szertartáshoz kell magát tartani, melyet az gyalogok tisztiról külön adunk ki. Az ki pedig gondviseletlenül jár el abban, úgy büntetik meg, mint az articulusok mutatják.

Egykorú másolat egy quart alakú füzetben, Orsz. ltár gyulafehérvári kápt. oszt. Cent. Kk. 45.

BARABÁS SAMU.